

'Lang zullen ze begrijpend lezen!'

WERKEN AAN LEZEN IN HET VIJFDE EN ZESDE LEERJAAR

Na de weinig opbeurende berichten over de dalende leesvaardigheid van Vlaamse leerlingen voelden veel leraren en scholen de noodzaak om de lessen begrijpend lezen in het basisonderwijs onder de loep te nemen. Aan de lerarenopleiding van de UCLL in Heverlee liep in 2018-2019 het project 'Lang zullen ze begrijpend lezen'. Daarin gingen we op zoek naar effectieve manieren om in de klas aan begrijpend lezen te werken. In nauwe samenwerking met een groep juffen en meesters van het vijfde en het zesde leerjaar ontwikkelden we uitdagend lesmateriaal rond het jeugdboek *Lampje* van Annet Schaap.

Greet Vanderheyden en Pieter Verstraeten

Over de auteur

GREET VANDERHEYDEN en **PIETER VERSTRAETEN** werken als lector, stagebegeleider en onderzoeker aan de lerarenopleiding van UCLL in Heverlee. Ze zijn gefascineerd door lezen in zijn vele vormen.

EEN SLECHT RAPPORT VOOR LEZEN

De leesvaardigheid van onze Vlaamse kinderen is de afgelopen jaren meermaals op een negatieve manier in het nieuws geweest. Rondit alarmerend waren de resultaten die naar voren kwamen uit het internationale leesonderzoek PIRLS, dat in 2016 peilde naar het niveau begrijpend lezen van Vlaamse kinderen in het vierde leerjaar. De meest recente peilingstoets Nederlands voor begrijpend lezen

(2018) lijkt de neerwaartse trend te bevestigen: slechts 82% van de leerlingen in het basisonderwijs behaalt de eindtermen voor lezen, tegenover 92% in 2013. Over de oorzaken van die achteruitgang is het laatste woord nog niet gezegd, maar het is duidelijk dat het om een zorgwekkende ontwikkeling gaat. Lezen blijft immers ook in de eenentwintigste eeuw een van de belangrijkste basisvaardigheden.

Gelukkig wordt er vanuit verschillende hoeken volop naar oplossingen gezocht. Zo verscheen in 2019 op initiatief van de Vlaamse Onderwijsraad een studie met daarin een overzicht van

effectieve didactische aanpakken. De onderzoekers stellen onder meer vijf 'didactische sleutels' voor die cruciaal zijn voor de organisatie van effectief leesonderwijs: leesmotivatie, strategie-instructie, interactie, functionaliteit en transfer. Min of meer gelijktijdig zag in Nederland een gelijkaardig uitvoerig literatuuroverzicht het licht.

Ook in de klassen en scholen beweegt er heel wat: bestaande praktijken worden tegen het licht gehouden en waar nodig versterkt of bijgesteld, nieuwe aanpakken worden uitgetoetst.

Voor wie meer wil lezen

Gobyn e.a., *Sleutels voor effectief begrijpend lezen. Inspiratie voor een eigentijdse didactiek in het basisonderwijs*. VLOR, 2019. <https://www.vlor.be/publicaties/praktijkgericht-onderzoek/sleutels-voor-effectief-begrijpend-lezen>

Houtveen, Van Steensel & De la Rie, *De vele kanten van leesbegrip. Literatuurstudie naar onderwijs in begrijpend lezen in opdracht van het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek en de Inspectie van het Onderwijs*. NWO, 2019. <https://slo.nl/@12546/vele-kanten/>

HET PROJECT 'LANG ZULLEN ZE BEGRIJPEND LEZEN'

Aan de lerarenopleiding van UCLL in Heverlee startten we in september 2018 het eenjarige project 'Lang zullen ze begrijpend lezen'. De bedoeling van het project was om wetenschappelijke inzichten over effectief leesonderwijs te vertalen naar de klaspraktijk in de derde graad van het basisonderwijs. Een verkennend onderzoek en een enquête afgenomen in onze stagescholen brachten immers aan het licht dat de kennis rond begrijpend lezen de laatste jaren sterk is geëvolueerd, maar dat het niet altijd eenvoudig is om die inzichten om te zetten in concrete materialen en praktijken.

Daarom hebben wij samen met een groepje van enthousiaste leraren lesmateriaal voor een lessenreeks begrijpend lezen ontwikkeld. Het was daarbij uitdrukkelijk de bedoeling om niet alleen enkele kant-en-klare lessen te ontwerpen, maar ook – en misschien vooral – om via die lessen een waaier aan leesstrategieën en werkvormen aan te bieden die een inspiratiebron kan zijn om in het vijfde en zesde leerjaar rond begrijpend lezen aan de slag te gaan.

De lessenreeks is opgebouwd rond het alom bejubelde en meermaals bekroonde jeugdboek *Lampje* van Annet Schaap. We hebben bewust voor een lange en vrij complexe tekst gekozen, als alternatief voor de korte teksten in veel courante taalmethoden. Via dergelijke uitgebreide teksten kunnen ook uiteenlopende facetten van leesbegrip aan bod komen. Bovendien worden de leerlingen zo voor langere tijd ondergedompeld in een verhaalwereld, wat stimulerend kan werken op de leesmotivatie en het leesplezier.

LEESSTRATEGIEËN

In de lessen komen heel wat leesstrategieën aan bod. Hoewel leesstrategieën al jarenlang alomtegenwoordig zijn in het Vlaamse lesonderwijs, merkten we dat er rond die leesstrategieën nog veel vragen en onzekerheden bestaan. Welke strategieën zijn het meest effectief? Hoe kunnen strategieën het best worden aangeleerd en ingeoefend? Hoe kunnen we leerlingen stimuleren om strategieën zelfstandig te gebruiken en ook in andere contexten in te zetten?

Als antwoord op die vragen hebben we ervoor gekozen om de mogelijkheden van zoveel mogelijk leesstrategieën te laten zien: visualiseren en schematiseren, afleidingen maken, achtergrondkennis inzetten, gericht vragen

stellen, leesdoel bepalen, voorspellend lezen, schrijvend lezen, leesproces monitoren, samenvatten, enzovoort. Daarnaast worden deze strategieën op verschillende manieren aangebracht en ingeoefend: van directe instructie en modelleren door de leerkracht, over allerlei samenwerkingsvormen (klassikaal, per vier, per twee) tot zelfstandig lezen met of zonder begeleiding. De lessenreeks is zo gemaakt dat er naar meer zelfstandigheid wordt toegewerkt: in de vierde en laatste les gaan de leerlingen per twee en individueel aan de slag. De nadruk ligt er op het zelf kunnen maken van leesaanteekeningen, het zelf vragen stellen en het zelf samenvatten van de tekst.

LESSEN UIT DE PRAKTIJK

De lessen werden in verschillende scholen uitgetest, door de deelnemende leerkrachten en door onszelf. Uit die praktijktoets kwamen meteen een aantal inzichten naar voren. Zo blijft onder meer visualiseren in zijn vele vormen (van het maken van een plattegrond/kaart tot het ordenen van informatie in een schema) een krachtige strategie, die de mentale representaties van leerlingen zichtbaar kan maken en dus ook goed ingezet kan worden om het leesproces te monitoren en zo fouten in die mentale representaties op het spoor te komen (zie afbeeldingen op volgende pagina: verschillende vormen van visualiseren).

Daarnaast is ook het volop inzetten op interactie (tussen leerkracht en leerling(en) en tussen leerlingen onderling) van groot belang. Op die manier worden leerlingen uitgedaagd om hun eigen lees- en denkprocessen te verwoorden en die met die van anderen te vergelijken. Ook het koppelen van lezen aan andere vaardigheden (spreekopdrachten, schrijfopdrachten)

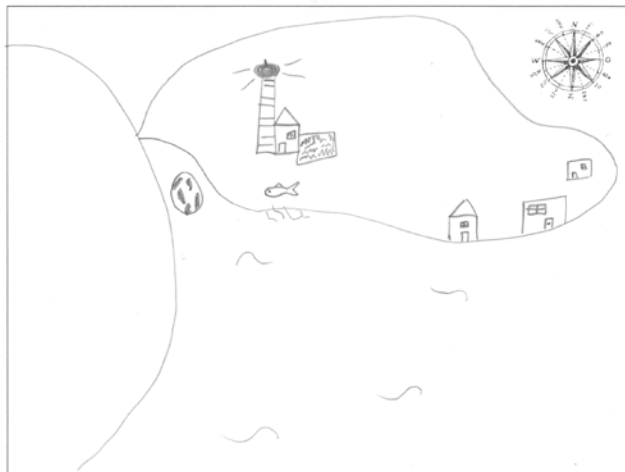
Voorstellen van de ruimte

Hoe ziet de plaats eruit waar Lampje woont?

Lees deel 1 van de tekst

1. Haal de info uit de tekst en **teken** in het vak hieronder **een kaart**.

2. Vergelijk daarna met je buur: tekenden jullie hetzelfde? Bespreek de verschillen.

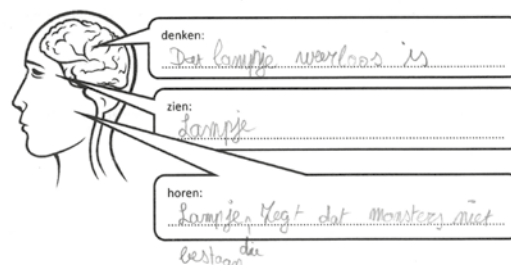

3. Personages in een boek zijn net als echte mensen. Ze kunnen niet alleen dingen doen, maar ook zien, horen en denken.

Zoek in de tekst één voorbeeld van wat **Lampje** ziet, hoort en denkt.

Zoek in de tekst één voorbeeld van wat **Edward** ziet, hoort en denkt.

wordt als heel positief ervaren, onder meer omdat het lezen op die manier veel functioneler wordt.

Bovendien hebben we de leerlingen consequent gevraagd om naar de tekst terug te keren, in die tekst sporen na te laten (markers, symbolen, aantekeningen,...) en hun interpretaties steeds met concrete voorbeelden uit de tekst te onderbouwen en te verantwoorden. Een dergelijke beweging 'terug naar de tekst' is, naast het principe van het herhaald lezen van complexe teksten, een van de belangrijke pijlers van de methode van *close reading*, een veelbelovende leesbenadering die een aanvulling kan zijn op het klassieke leesonderwijs met behulp van leesstrategieën. De aanpak is soms tijdsintensief en veeleisend voor leerlingen én leerkrachten (die de tekst zelf écht heel goed moeten kennen), maar leidt tot goede resultaten en werd door leerlingen en leerkrachten als heel waardevol geëvalueerd.

TOT SLOT

De lessenreeks is flexibel opgebouwd. Het is mogelijk om naargelang van de beschikbare tijd en de noden van de leerlingen onderdelen weg te laten of toe te voegen, opdrachten anders te organiseren of in te vullen. De bedoeling was vooral om enkele leidende principes die belangrijk zijn bij begrijpend lezen te demonstreren en in een werkbare vorm te gieten: het aanbrengen van leesstrategieën, het stimuleren van verschillende vormen van interactie rond een tekst, het herhaald lezen, de geleidelijke opbouw van verantwoordelijkheid over het eigen lezen, de integratie van leesvaardigheden met vaardigheden als luisteren, spreken en schrijven en met de kennis van de wereld van de leerlingen. We hopen dat deze vier leeslessen voor wie ze wil gebruiken geen eindpunt zullen zijn, maar dat ze ideeën kunnen aanreiken om zelf nieuwe materialen uit te werken.

De lessenreeks begrijpend lezen kwam tot stand in het kader van het UCLL-impulsproject 'Lang zullen ze begrijpend lezen' (2018-2019), in samenwerking met juf Tinne van VBS Heilig Hart Oud-Heverlee, juf Elke van VBS Boven-Lo, meester Hans en meester Koen van VBS Wakkerzeel, en juf Sarah van VBS Houwaart. Het project heeft binnen UCLL alvast een vervolg gekregen. In de volgende jaren begeleidt UCLL in het kader van een PWO-project drie professionele leergemeenschappen waarin leraren van het derde tot het zesde leerjaar ideeën uitwisselen om tot krachtig onderwijs in begrijpend lezen te komen. De ontwikkelde lessen zijn voor iedereen vrij beschikbaar. Als je er zelf in je klas mee aan de slag wil gaan, stuur dan een mailtje naar greet.vanderheyden@ucll.be of pieter.verstraeten@ucll.be.